

HOGYAN TOVÁBB?

Fejlesztési tervek a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában

KIRÁLY Lászlóné—SZÓKE Tiborné

A 70-es évek jellemzője, hogy a kibontakozóban lévő társadalmi tervezés részeként a távlati célok felvázolása gyorsan terjed a közművelődés egésze, a könyvtárügy területén is. Mindezt dokumentálják az 1970-ben megrendezett III. Országos Könyvtárügyi Konferencia ajánlásai, az MSZMP KB 1974-es Közművelődési Határozata, az 1976-os Könyvtári Törvényerejű rendelet és az ugyanebben az évben kibocsátott Közművelődési Törvény. Kisebb vagy nagyobb mértékben a nemzetközi tendencia is ez, amelyen belül a nagyvárosok könyvtári ellátása és szervezete a nemzeti könyvtári rendszerekben az általános összefüggése-

ken túl specifikus problémákat is felvet. A fővárosok könyvtárai a nagyvárosi könyvtárak között is általában kitüntetett, sajátos helyzetben vannak.

NEMZETKÖZI TENDENCIÁK

A városok gyors növekedése és a könyvtárakkal szemben támasztott növekvő igények hozták létre a századfordulón Európa iparilag fejlett országai és Észak-Amerika városaiban az egy központi könyvtárhoz csatlakozó könyvtári hálózatot. Szabó Ervin is kora e legmodernebb törekvéseit használta fel, amikor megtervezte a főváros könyvtári szervezetét és szolgáltatási rendszerét. Az a nemzetközi kitekintés, levelezés, és viták sorozata, amit Szabó Ervin e tárgyban folytatott,¹ máig hatóan úttörő jellegű. A II. világháború befejezéséig nem nagyon foglalkoztak a nagyvárosi közművelődési könyvtárak nemzetközi összehasonlításával.² Napjainkban feltétlenül szükséges — és lehetséges is — ez az összevetés. Különösen szükséges ez Budapest esetében, amely országon belül nem talál még csak megközelítően hasonló szituációkat sem.

A különböző országok fővárosi és nagyvárosi közművelődési könyvtárainak tevékenysége és szervezete eltéréseket mutat. A konkrét társadalmi háttér, a termelőerők fejlettségének adott foka, és fejlődési perspektívái a népesség tagozódása, a politikai, a kulturális fejlettség szintje, a tanulók, a magukat továbbképzők aránya stb., valamint a városok nagysága miatt is lehetnek indokolt eltérések a nemzetközi gyakorlatban. A nagyvárosokban kialakítandó szolgáltatás formái, az optimális struktúrák vonatkozásában jelentkező problémafelvetések viszont sok hasonló elemet tartalmaznak. Ezt mutatja az 1968-ban létrejött International association of metropolitan city libraries (INTAMEL) is.

Mind több és több nagyvárosi könyvtári szervezet készít hosszútávú terveket, az 1980-as 90-es évekre, így ennek során rákényszerül újraértékelni szerepét, szervezetét, szolgáltatásait.³ „Nemcsak azt kell elképzelni, hogy a mai könyvtár milyen lesz holnapután, hanem hogy milyen legyen a könyvtár, mint az egész város alapvető intézménye.”⁴

A tervek, fejlesztési koncepciók strukturális változtatásokat is szükségessé tesznek. Ezt mutatják azok a dokumentumok is, amelyek a Szovjetunióban végbemenő könyvtári centralizáció elveit és gyakorlatát ismertetik. A centralizálás ott váltja be leginkább a hozzá fűzött reményeket, ahol viszonylag magas a rendszerben működő egységek száma. A centralizáció nem képzelhető el megalapozott gyűjtőköri szabályozás nélkül.⁵

A csehszlovák könyvtári szakirodalom is azt bizonyítja, hogy nem lehet egyszer s mindenkorra kialakítani az optimális kereteket, gondozásuk, tökéletesítésük – a feltételek változása, fejlődése közepette – szinte folyamatos feladat. Itt is gyakran találkozunk a könyvtárak koordinált állományépítésének szükségességével.⁶

„Mivel a közművelődési könyvtár egy praktikus és érzékeny intézmény... állandóan változik a társadalom újabb fejlődésének megfelelően.” Ebből következik, hogy a hatékony vezetés szükségletei, az új eszközök belépése (audiovizuális anyagok, stb.) a differenciált információs igények és általában az igényszint megnövekedése a könyvtárhálózat tal szemben új szervezési strukturák kialakítására ösztönöznek világszerte. Amennyiben a könyvtár fenn kívánja tartani a szerepét a társadalomban, alapvetően fontos maguknak a gyűjteményeknek a változtatása, valamint a strukturális változások a szolgáltatások típusaiban.⁷

A demográfiai kép, az elővárosok, belvárosok népességének mozgása stb. következtében új intézményekre, az intézmények területi megoszlásának átalakítására, új orientációra hívja fel a figyelmet az USA könyvtárügyének fejlődési tendenciáival foglalkozó összefoglalás.⁸ A könyvtári célok, feladatok sorrendjének kialakítását sürgetik mint a szervezetlenség megszüntetésének feltételét az amerikai nagyvárosokban is, megállapítva, hogy a közművelődési könyvtárak a szolgáltatások egész sorát biztosítják, mindegyiket hiányosan, s a megoldást a szolgáltatások koordinálásában látják.⁹ A könyvtári hálózat modelljében egymáshoz kapcsolódó könyvtárak helyezkednek el. Az igények egy részét az első tagkönyvtár közvetlenül kielégíti, más részét a hálózaton belül továbbítja. A szervezeti alternatívák között a „bázispolitika” mint egyik követendő alternatíva szerepel.¹⁰ A könyvtári hálózatot mint rendszert fogalmazzák meg, melynek tagjai funkcióikban sokoldalúan kapcsolódnak egymáshoz.¹¹

„Az a nézet, hogy a közművelődési könyvtár információs központ is, nem új, de az már igen, hogy ezt egy különleges és formális egységként fogjuk fel.”¹² A könyvtári rendszer demokratizmusának követelménye a nagyvárosokra vonatkoztatva summázva azt jelenti: olyan struktúrát kell kialakítani, hogy mint egységes rendszer tudjon azonos minőségű szolgáltatást nyújtani a város egész lakossága számára.

KARTASOV, N.Sz. a közelmúltban megjelent munkája, elsődlegesen a tudományos könyvtárak integrációjának problematikáját taglalja, alapelvei azonban a közművelődési könyvtárakra is adaptálhatók. Ő az egyes könyvtárak viszonylagos függetlenségének elvét hangsúlyozza, szerinte az együttműködési góccok kialakításával és növekedésével (város, agglomeráció, régió, övezet) fog mind nagyobb mértékben realizálódni, a „ténylegesen egységes könyvtári hálózat.”¹³

A könyvtári ellátás rendszerének egységes szervezési alapelvein belül a városi nyilvános könyvtárak kapcsolódási vázlatának, kölcsönös egymásra hatásának kérdéseivel foglalkozik az az elaborátum, mely a Szovjetunióban 1971–1973-ig folytatott országos kutatás eredményeit összegezi. Meghatározza a legalapvetőbb normatív mutatók alapján a könyvtárak együttműködésének olyan lépcsőzetes struktúrájú hálózati modelljét, melyen belül az egységek szoros kapcsolatban vannak egymással.

A kutatás irányai voltak:

- A városi közművelődési könyvtári hálózat szervezési elveire és normatíváira ható tényezők felkutatása.
- A könyvtári hálózat lépcsőzetes szervezésének előnyei.
- A modern közművelődési könyvtárak feladatainak és funkcióinak pontosítása az olvasók összetétele, a könyvvállomány kihasználtsága, stb. alapján.
- A hálózat normatívái közötti különbségek felkutatása, a szóródás, és a különböző régiók városi jellegzetességeinek figyelembevételével.
- A hálózat önálló egységeinek szükségessége, a hálózat elemeinek szervezeti és technikai összefüggései.

A kutatás következtetései:

- A könyvtártelepítési normatívákat a városépítési feltételekhez célszerű igazítani.
- A differenciálás alapjául a lépcsőzetes könyvtári ellátást ajánlják.
- A hálózat szervezési normatívái differenciálódjanak: a város típusa szerint (lakosság, a város profilja), a város strukturális elemei szerint (lakótelepek, iparkerület stb.).

A központi könyvtár, mint városi hálózat információs központja és módszertani irányítója jelenik meg, amely saját körzetében is ellát meghatározott funkciókat. Az olvasás elemzése azt mutatta, hogy a központi könyvtárakba elsősorban önképzés, és kutatás céljából járnak az olvasók. A központi könyvtárat mindig a centrumba kell telepíteni.¹⁴ E kitekintés után most vizsgáljuk meg saját környezetünket.

FŐVÁROSUNK JELLEMZŐI

Budapest az ország közigazgatási, kulturális és gazdasági centruma. Itt összpontosul az ipar egyharmada, itt található a kutatóintézetek 80 százaléka, a felsőoktatási intézmények fele. Itt bonyolódik le a kiskereskedelmi forgalom egyharmada. A főváros szerepe az ország életében minden tekintetben kiemelkedő.

Területe 525,15 km². Települési jellemzőit és a lakosság összetételét tekintve is sajátos képet mutat. Itt él az ország népességének egyötöde. Lakosainak száma 1977. december 31-én 2 081 700.

Az ipari munkásság mintegy egyharmada a fővárosban él, és a budapesti lakosság több mint 30 százaléka munkás. Mindezek mellett el nem hanyagolható mezőgazdasági területtel is rendelkezik. A lakosságból kb. 30 ezren a mezőgazdasági ágazatban dolgoznak. Az aktív korosztálynak meglehetősen nagy arányát képviselik a szálláslakó, illetve bejáró dolgozók. Hatalmas agglomerációs gyűrű veszi körül a fővárost, ez 44 községet és várost foglal magába, melyben 2,4 millió ember él, számos ide tartozó településről az aktív

keresők 50–60 százaléka a fővárosba jár dolgozni. Igénybe veszik a fővárosi közlekedést, szolgáltatásokat, feltételezhetően a fővárosi intézmények egy részét is. Jelenleg a belső városmag 36 km²-nyi területén – ez Budapest 7 százaléka – a lakosság 30 százaléka él, a peremkerületekre viszont jellemző a kistelkes, családházias városkép. Átalakulóban van a városszerkezet, legjelentősebb formálója a nagyméretű, tömeges lakásépítkezés. Az elmúlt tervciklusban az egyes kerületek népességének számában tíz-, húsz-, harmincezres nagyságrendű változások történtek. A III. kerület lakosainak száma például ez idő alatt 77 496-ról, 108 200-ra, a XV. kerületé 61 168-ról, 116 800-ra nőtt, viszont a VI. kerületé 86 816-ról 77 800-ra, a VIII. kerületben 133 588-ról 120 300-ra csökkent. A felsoroltakon kívül is úgyszólván mindenütt többeszres változás jött létre. A lakosság 15,2 százaléka 14 éven aluli, és 20,5 százaléka 60 éven felüli.

Az 1976/77-es tanév elején felsőfokú intézmény hallgatója volt mintegy 49 500, kb. 48 500 a középiskolás diák; a dolgozók esti és levelező középiskolájának kb. 49 700 hallgatója volt, és kb. 29 100 volt a szakmunkástanulók száma.¹⁵

Budapesten a szakszervezeti könyvtárak 1976-ban 2 358 szolgálati helyen 234 ezer-nél több fővárosi és bejáró dolgozó könyvtári ellátását biztosították. Zömmel a fővárosban vannak az országos nagy tudományos és szakkönyvtárak, illetve dokumentációs központok, amelyek azonban – úgyszólván kivétel nélkül – a belső városmagban helyezkednek el.

Fővárosunk lakosságának műveltségi és képzettségi színvonala rendkívül heterogén. Az egyes rétegek között műveltségben és iskolai végzettségben jelentős különbségek vannak.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR HÁLÓZATA

A könyvtárhálózat olvasói a lakosság minden rétegéből, valamennyi életkori csoportjából tevődnek össze, így a könyvtári szolgáltatások iránti szükséglet is a legváltozatosabb színvonalat tükrözi. A kezdő olvasói igényektől a legmagasabb színvonalú szakirodalmi tájékoztatási igényekig mindenfajta fokozat és kívánság jelentkezik, s ezek kielégítésére a könyvtárnak állományuk, személyzeti összetételük és szolgálataik megfelelő alakításával fel kell készülniük.

A FSzEK egységei centralizált szervezeti formában, intézményi keretben működő nyilvános könyvtárak. 1976. december 31-én a központi könyvtár és a hálózat könyvállománya együttesen 3 035 272 volt. Beiratkozott olvasó 173 485; a kölcsönzők és helybenolvasók száma 1 869 966; a kölcsönzött és helybenolvasott műveké 5 245 334 volt.

1977-ben – a központi könyvtárat nem számítva – a hálózatot 88 szolgálati hely alkotta. Közülük 23 úgynevezett vegyes könyvtár: felnőtt és gyermekolvasóknak egyaránt a rendelkezésére áll. 16 csak 14 éven felülieknek nyújt szolgáltatásokat. 18 az önálló gyermekkönyvtárak száma és 31 a fiókkönyvtár. Két bibliobusz közlekedik 26 kölcsönző helyen.

A könyvtári alapelvek és normatívák szerint viszonylagos megközelítéssel az alábbi módon csoportosíthatók a hálózat könyvtárai:

	1970	1975	1977
A és B típus között	—	2	3
B és C típus között	23	23	21
C típus	34	33	33
D típus	34	31	31
Bibliobusz kölcsönző hely	-	13	26

A főváros könyvtárügyében az elmúlt évtizedben a nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan egy határozott integrációs folyamat ment végbe strukturálisan és a szolgáltatás tekintetében is eléggé ellentmondásos módon. A „hogyan tovább” feszítő problémái ezen a talajon jelentkeznek. Felvázolásukhoz rövid történeti visszapillantás szükséges.

A felszabadulás pillanatában 11, többé-kevésbé romos könyvtár alkotta a főváros könyvtári hálózatát. A felszabadulás után az elemi erővel jelentkező társadalmi igény és a fővárosszerte megnyilvánult osztársadalmi segítség a könyvtártelepítésben rohamos mennyiségi fejlődést eredményezett, a könyvtárak száma megsokszorozódott. Sok volt az esetlegesség a könyvtárak elhelyezésében, alapterületében, állományában, szolgáltatási színvonalában, személyi ellátottságában. A könyvtári ellátással szemben jelentkező magasabb szintű igények tették szükségessé 1957-ben, a hálózat újbóli centralizálását, amelynek folyamatosságát csak néhány év szakította meg. A tagkönyvtárak épülete és berendezése ekkor rendkívül különböző, de általában nagyon leromlott volt. Állagmegóvásuk és karbantartásuk a központosított költségvetésből adódóan az anyagi eszközök koncentrációjával válhatott tervszerűbbé és hatékonyabbá. A tagkönyvtárak egységes ellátó rendszerben való működése elősegítette a módszertani irányító és ellátó tevékenység hatékonyságát. Fokozatosan kiépültek a központi szolgáltatások. Létrejött az egységes ügyviteli és gazdálkodási rendszer, a centralizált munkaerő és bér gazdálkodás. 1958-ban befejeződött a hálózat könyvtáraiban az állomány egységes átszakozása. Fokozatosan megvalósult a központi anyagellátás, létrejött a TMK műhely, a központi sokszorosító részleg, dekoráció, foto-labor, könyvkötészet, stb. A perlési csoport az egész könyvtárhálózat elveszett könyvei térítésének adminisztrációját bonyolítja, évente kb. 3–400 ezer forint értékben. Az egész hálózat könyvállományát nyilvántartó központi katalógus naprakészen tárja fel, hogy az adott művekből mely könyvtárban hány példány található. Az egyes könyvtárakban fölössé vált könyveket tárolja és újraelosztja a hálózati könyvraktár. Kifejlődött a tájékoztató- és propagandaeszközökkel, bibliográfiákkal, működési nyomtatványokkal történő központi ellátás (a szellemi munkától a kivitelezésig). Ezekből évente hozzávetőlegesen 500 féle készül, kb. 1000 ív terjedelemben. A budapesti közművelődési könyvtári tapasztalatok, kezdeményezések fóruma a negyedévenként megjelenő Könyvtári Híradó, mely a budapesti közművelődési könyvtárügy egységét kívánja szolgálni. Létrejött a hálózaton belüli könyvtárközi kölcsönzés a központi katalógus részleghez kapcsolt diszpécser-tevékenységgel.¹⁶

Jelentősen fejlődött az elmúlt időszakban a hálózat szolgáltatásainak mértéke és minősége. Nőtt a szakrészlegek száma, fejlődött a szaktájékoztató. Három könyvtár rendelkezik műszaki szakrészleggel, hat könyvtárban jött létre fonotéka; a korábnál szélesebb spektrumú idegennyelvű állománytestek alakultak ki, kiállítóterem és hozzákapcsolódó képzőművészeti szolgáltatás elemei is megjelentek és kibontakozóban vannak. Néhány helyen, ahol az alapterület lehetővé tette, jelentős prézens állomány van.

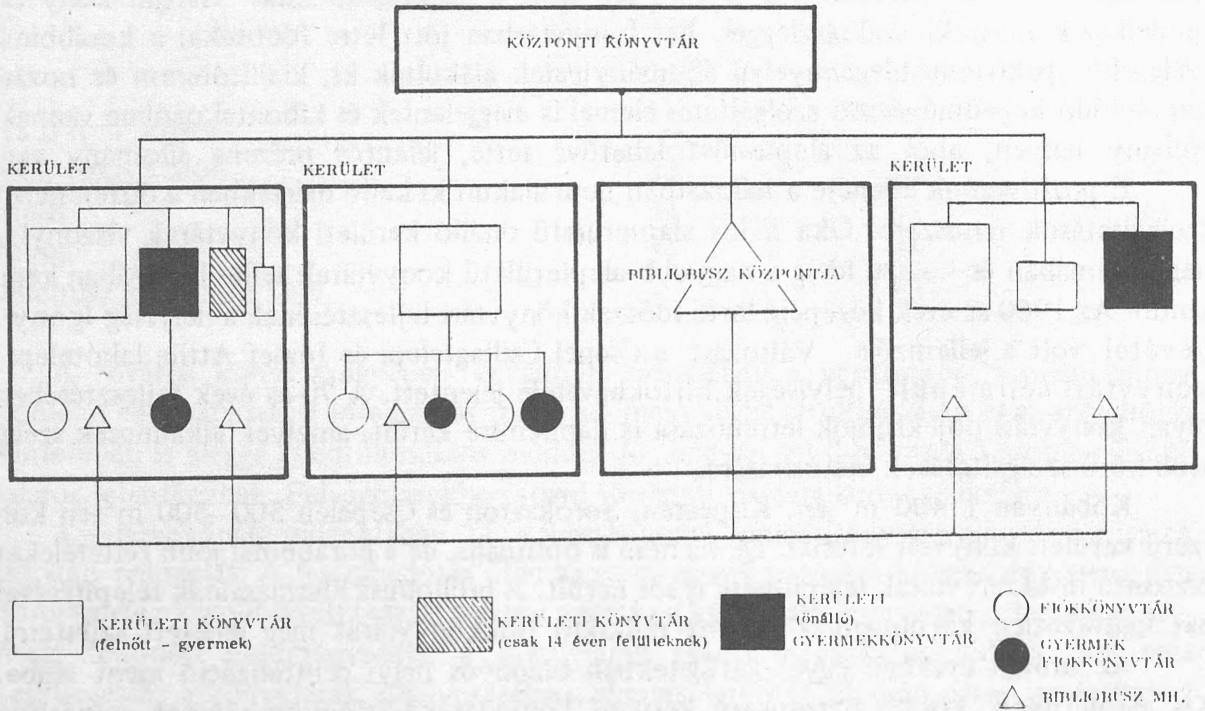
E pozitívumok ellenére a hálózatban nem alakult ki kellő mértékben a differenciált szolgáltatások rendszere. Oka a kis alapterületű önálló kerületi könyvtárak viszonylag nagy számában és hosszú ideig a nagyobb alapterületű könyvtárak teljes hiányában keresendő. Az 1960-as évek közepéig tartó időszak könyvtári fejlesztésének a helyiség igénybevétele volt a jellemzője. Változást a Csepel Csillagtelepi és József Attila lakótelepi könyvtári célra épült helyiségek birtokbavétele jelentett. A 70-es évek fejlesztésében olyan könyvtári objektumok létrehozása is napirendre került, amelyek alkalmasak szélesebb körű szolgáltatások biztosítására.

Kőbányán 1 400 m²-en, Kispesten, Soroksáron és Csepelen 500–500 m²-en korszerű kerületi könyvtár létesült. Új, ha nem is optimális, de a korábnál jobb feltételeket biztosító fiókkönyvtárak telepítésére is sor került. A bibliobusz állomásainak telepítésével hat kedvezőtlen körülmények között működő fiókkönyvtárat meg lehetett szüntetni.

Az utóbbi években egyes kerületekben bizonyos helyi centralizáció ment végbe. Kis alapterületű, kisebb hatósugarú kerületi könyvtárakat fiókkönyvtárnak minősítve a kerület arra legalkalmasabb könyvtárához csatoltuk. E szervezeti módosítások már egy jobban tagolt struktúra és a központosítottabb ellátás irányában tett tudatos kezdeti lépések voltak.

Az állomány vonatkozásában az 1976–77-ben kidolgozott új gyűjtőkori szabályzat, egy többlépcsős szolgáltatórendszer kifejlesztését alapozta meg.¹⁷

A hálózatirányítás szervezete is megváltozott, létrejött a hálózati főosztály, melynek része a hálózati és módszertani osztály, amely a hálózatirányítás elméleti és szervezési feladataival foglalkozik. Hozzá tartoznak a közvetlen ellátó, szolgáltató funkciókat betöltő részlegek: központi címjegyzék, könyvtárközi kölcsönzőcsoport; hálózati duplumraktár-, létesítendő könyvtárak raktára. A főosztály másik két osztálya: a bibliográfiai osztály és a propaganda osztály a tájékoztató- és a propagandaeszközök tekintetében végeznek központi ellátó, szolgáltató feladatokat (esetenként országos vonatkozásban is, pl. Eseménynaptár, TV-bibliográfiák). Fokozatosan szervezeti változások jöttek létre a gazdasági főosztályon is, amelynek keretében kialakult a műszaki osztály, mely a hálózati és módszertani osztállyal kooperálva egyre tervszerűbben foglalkozik a hálózatban adódó fejlesztési, karbantartási, helyiségigénylési, belső berendezési stb. feladatokkal. (Megjegyzendő, hogy e fejlesztéssel párhuzamosan egyre intenzívebbé válik e téren is a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szakmai tanácsadásainak igénybevétele.) Az üzemfenntartási osztály a hálózat működési feltételeinek, gondnoki stb. teendőinek ellátásával foglalkozik.

TERVEK A HÁLÓZAT SZERVEZETÉNEK TOVÁBBFEJLESZTÉSÉRE

A könyvtári tevékenységek és szolgáltatások fejlődési irányának előre jelzése általában kétféle módon történik. Az egyik módszer a folyamatosságot hangsúlyozza és a jelenlegi irányzatokat extrapolálja. A másik az elméletileg lehetséges változatokat prognosztizálja. Szervezeti elképzelésünket egy közbülső megoldásnak ítéljük, amely elvileg nyitott a funkciók, szolgáltatástípusok lehetséges szélesítésére, a rendszernek információs rendszerre fejlesztésére, további munka- és üzemszervezésére.

A szervezeti rendszerekre általánosan jellemző, hogy azok, több-kevesebb tudatossággal alakítva mindenkor a kítűzött célok elérésének eszközei. Ezért átszervezésük sem lehet öncélú, vagy önkényes. A szervezeti rendszerek kialakítása a gyakorlatban különböző helyzetekben megy végbe. A leggyakoribb a már működő szervezetből új szervezetet kialakítani. Ez nehézségekkel jár, mert a korábbi rendszerben kialakult szokások, hagyományok, de méginkább az objektív feltételek nem teszik lehetővé egycsapásra a következetesen optimális megoldást. A mi esetünkben az evolúciós formát tartjuk egyedül lehetségesnek, amikor a rendszer egyes részeleit fokozatosan alakítjuk át a feltételek függvényeként, és az emberi szempontok figyelembevételével. (Természetesen a korszerű könyvtári szervezet kialakítása csak tervszerű fejlesztéssel és beruházásokkal párhuzamosan valósítható meg.)

A fővárosban a fokozatos szervezeti változtatás és fejlesztés szükségessé teszi egy új központi könyvtár építését és mellette, nagy alapterületű 1500–2500 m² körüli, majdan regionális szerepre alkalmas könyvtárak létesítését. A jelenleg működő szolgálati helyek nagy többségére továbbra is szükség van. E tényt az igénybevétel mutatói minden külön elemzés nélkül egyértelműen bizonyítják. Bővítésük, illetve nagyobb alapterületű helyiségekbe való átköltöztetésük kerületi helyiséggazdálkodás révén folyamatos feladat. Más kerületekben új 600–1000 m² alapterületű középszintű könyvtárak építése válik szükségessé. Legalább 4–5 bibliobusz működtetése kell ahhoz, hogy a még számos fehér foltot eltüntessük és néhány gazdaságtalan, minimális alapterületű fiókkönyvtárat megszüntessünk. Budapestre különösen érvényes, hogy; „A ma működő könyvtárak megszüntetésére csak az újak létrehozása, illetve a régebbiekkel szemben fenálló igény elsorváda után kerülhet sor. Mindaddig a megfelelő karbantartásuk költségvetési előirányzata szükséges.”¹⁸

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban a hálózat fejlesztésére vonatkozó elképzelések nem előzmény nélküliek. Már a 60-as évek végén – a KMK-val együttműködve, SALLAI István vezetésével – elkészült egy, a központi könyvtár új épületére, valamint a létesítendő könyvtárak nagyságrendjére és a hálózat „regionális könyvtáaira” vonatkozó koncepció.¹⁹ A tervek több változatot mértek, az utolsót 1973. decemberében állította össze az intézmény. Határozati szintre e dokumentumok nem emelkedtek. Pillanatnyilag a rövidtávú tervezésnél orientáló funkciót töltenek be.

A szervezet fejlesztésével kapcsolatos útmutatások csak kereteket adhatnak, amelyen belül a részletes eljárást és az alkalmazott megoldási módokat a konkrét helyzetre figyelemmel kell kialakítani.

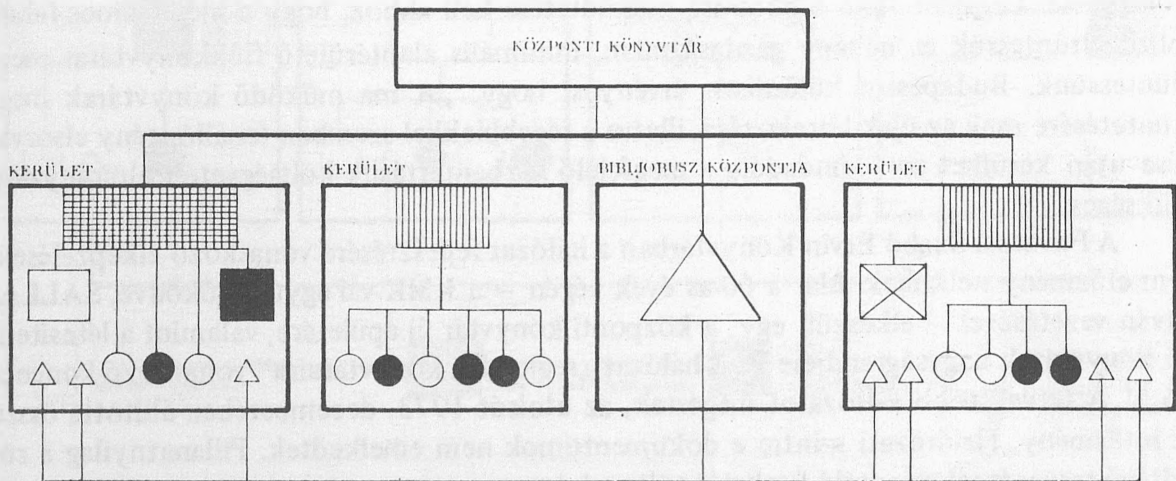
Elkészült a főváros területfejlesztési terve, amely a fejlődés általános tendenciáit körvonalazza és meghatározza azokat az objektív lehetőségeket, amelyeket az itt lévő intézményeknek – jövőjüket alakítva – figyelembe kell venniük. 1980-ig a lakosság száma eléri a 2 millió 110 ezret. A nappali népesség azonban 2 és fél millió körül alakul. A tervidőszak végére a külső kerületekben kb. 70 ezerrel többen élnek majd. A legtöbben a III. kerületbe Békásmegyerre költöznek, itt 12 ezer lakosú városrész épül, de jelentősen gyarapszik a lakosság száma Kőbányán és a XI. kerületben is. Angyalföld, az Ujlipótváros, a Szegedi út, Országbíró utca és a Gyöngyösi út környéke, Pestlőrincen az Állami lakótelep fejlődik még jelentősen. Csepelen, Pesterzsébeten, Rákoskeresztúron, Budafokon városrészközpont épül.

A későbbiekben nagy városrészközpontok körvonalazódnak a Moszkva tér, a Móricz Zsigmond körtér környékén, Újpesten, Kispesten és a zuglói Őrs-vezér tér környékén. Budapest egységes fejlődése nélkülözhetetlenné teszi az itt működő intézményeknek a területfejlesztés alakulásával összehangolt hosszabb távra szóló tervezését.

A városszerkezet átalakulása következtében elképzelhető, hogy a 90-es évekre a közigazgatási struktúra is megváltozik. A könyvtári szervezet alakításának tervezésénél bizonyos mértékig ezzel is számolni kell.

Tervezetünk, figyelembe véve a hasonló nagyságrendű világvárosok könyvtári szervezeteinek tapasztalatait, illetve az azokban jelentkező modern tendenciákat a budapesti tanácsi közművelődési könyvtárhálózat fejlesztési koncepciójának szervezeti vázát képezi.

A SZERVEZET ALAKULÁSA 1978 - 1980-IG

Részleges felsőfoku kerületi báziskönyvtár

Középfoku szolgáltatású kerületi báziskönyvtár

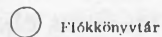
Középfoku szolgáltatású kerületi könyvtár

Középfoku szolgáltatású kerületi gyermekkönyvtár

Prézensz könyvtár

Fiókkönyvtár

Gyermek fiókkönyvtár

Bibliobusz állomáshely

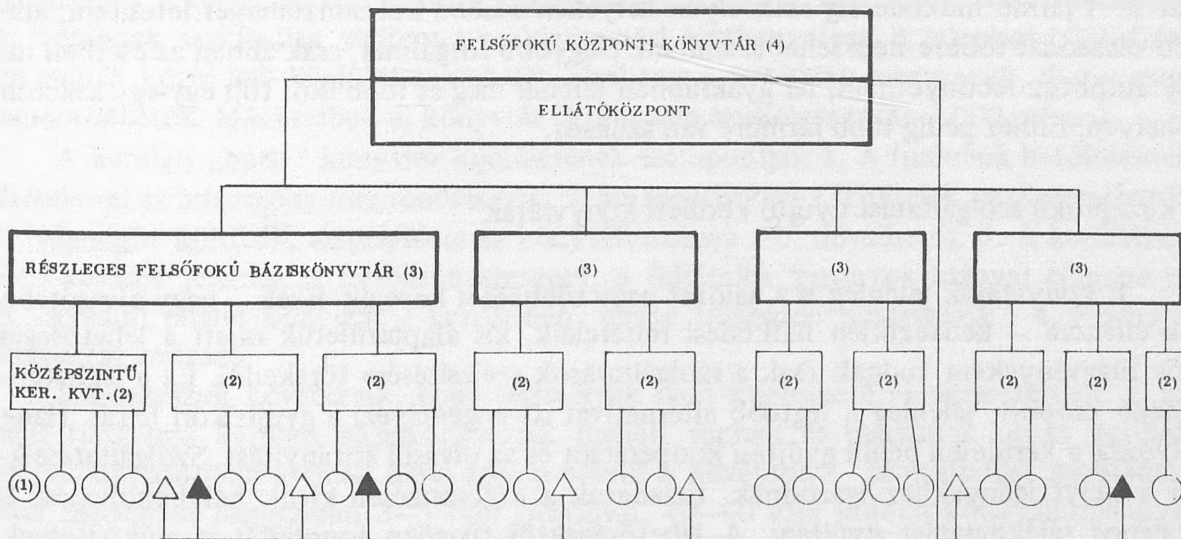
A hálózat szervezeteire vonatkozó korábbi elképzeléseket is alapul véve szükségesnek tartjuk folyamatosan olyan változtatások megvalósítását, amelyek;

- erősítik a hálózat egységes szervezetét,
- bővítik a központi szolgáltatások körét,
- differenciált szolgáltatási szinteket hoznak létre,
- javítják az egy kerületen belüli könyvtári tevékenység helyi koordinálását.

A szolgáltatási szintek szerinti differenciálást folyamatosan az alábbi módon szükséges és lehetséges kiépíteni:

1. Alapfoku szolgáltatást nyújtó könyvtárak

- a) fiókkönyvtárak
- b) autóbussz könyvtárak

- (1) ○ FIÓKKÖNYVTÁRAK
 △ BIBLIOBUSZ ÁLLOMÁSHELYEK
 ▲ LETÉTEK ÉS EGYÉB ALAPFOKÚ ELLÁTÁSI FORMÁK

2. Középfokú szolgáltatást nyújtó könyvtárak

- a) kerületi báziskönyvtárak
- b) kerületi vegyes, illetve gyermekkönyvtárak
- c) prézens könyvtárak

3. Részleges felsőfokú szolgáltatást nyújtó könyvtárak

4. Felsőfokú szolgáltatást nyújtó központi könyvtár

A könyvtárakat a besorolással nem akarjuk uniformizálni, egyéni arculatuk megőrzése és a közvetlen társadalmi környezetük szerinti alakítása változatlan feladat.

Alapfokú szolgáltatást nyújtó könyvtárak és könyvtárfiókok

a) Ide sorolhatók a könyvtárfiókok, valamint azok a jelenleg önálló kerületi könyvtárak is, amelyeknek adottságai olyanok, hogy a kölcsönzésen, alkalmi tájékoztatáson, minimális helybenolvasáson kívül egyéb szolgáltatásokra nem képesek (kis alapterület, kisebb vonzáskörzet, periférikusabb elhelyezkedés). Feladatuk a kölcsönzés és gyorstájékoztató biztosítása. Állományukat az alapfokú szolgáltatást nyújtó könyvtárak gyűjtőkori szabályzata szerint fejlesztik. A tömeges olvasói igények kielégítését szolgáló műveket gyűjtik: a szak- és ismeretterjesztő irodalomból csak az összefoglaló és gyűjteményes köteteket, népszerű alap- és középszintű műveket, a szépirodalomból az alapvető klasszikusokat és a kurrens mai irodalmat. Mintegy 5–25 ezer kötettel rendelkeznek. Évente kb. 500–1000 új művet szereznek be, 30–50 féle napilapot és folyóiratot járatnak.

b) A mozgókönyvtárak állomásai elsősorban peremkerületek ritkábban lakott részein, illetve kis lakótelepeken nyújtanak alapfokú szolgáltatást. A tapasztalatok szerint 3–4 jármű működéséig csak olyan helyeken szabad kölcsönzőhelyet létesíteni, ahol 300 olvasónál többre nem lehet számítani. Nagyobb forgalmat, csak abban az esetben tud egy autóbusz lebonyolítani, ha gyakrabban jelenik meg és több időt tölt egy-egy kölcsönzőhelyen. Ehhez pedig több járműre van szükség.

A középfokú szolgáltatást nyújtó kerületi könyvtárak

E könyvtárak jelenleg is a hálózat nagy többségét képezik. Ezek – nagy olvasótáboruk ellenére – kedvezőtlen működési feltételeik, kis alapterületük miatt a lehetőségek erős függvényeként tudnak csak a szolgáltatások szélesítésére törekedni. Ez a legheterogénebb csoport, jelenleg a legtöbb alternatívát itt engedélyezi a gyűjtőköri leírás. Hangsúlyozza a kerületen belüli gyűjtési kooperációt és az olvasói átirányítást. Szolgáltatásaikkal a helyi igényekhez igazodnak. Feladatuk a kölcsönzésen kívül: helybenolvasást és általános tájékoztatást nyújtani. A lehetőségektől függően fonotékát is működtetnek. A könyvtári szolgáltatás szerves részét képezik itt a különböző csoportos foglalkozások, kiállítások, a könyv- és könyvtárpropaganda változatos módszerei.

A középfokú könyvtárak gyűjtőköri szabályzata szerint építik állományukat (az Alapelvek és követelmények szerinti B–C típusnak tekinthetők), állományuk legalább 40–70 ezer kötet, amit évente mintegy 2 000–2 500 új művel gyarapítanak. A napilapok, folyóiratok közül mintegy 100–150 féle magyarnyelvű, s a helyi igényektől függő idegen nyelvű periodikát is rendelnek.

A könyvtárközi kölcsönzés és a kerületen belüli gyűjtés összehangolása, bizonyos folyóiratok előfizetése, helyismereti gyűjtemény, idegen nyelvű állománycsoport kialakítása, csak a kerület egyik könyvtárában feladat. Kerületenként tehát szükséges egy olyan könyvtár kijelölése – a legkedvezőbb feltételekkel rendelkező – amely állományával, szolgáltatásainak bővítésével és differenciálásával kiemelkedik a kerület többi könyvtárai közül.

Egy-egy kerületi báziskönyvtár ilyenfajta kiemelését indokolja az is, hogy a működési feltételek nem teszik lehetővé, hogy valamennyi könyvtár azonos szintű szolgáltatásra rendezkedjék be. Teljesebb könyv- és folyóiratállománnyal (a bekötött évfolyamokkal is), szakrészlegek kialakításával, gazdag tájékoztató eszköztárral, magasszintű referenceszolgálattal a speciális kerületi igények kielégítésére is felkészülve, mintegy helyi dokumentációs, információs bázissá válnak. Itt alakítandók ki az audiovizuális szolgáltatások is.

A kerületi báziskönyvtárak létrehozásának feltétele az alapterület növelésén kívül a könyvbeszerzési keret emelése a nagyobb ütemű állománygyarapításra, a drágább szakkönyvek, kézikönyvek, idegen nyelvű könyvek, folyóiratok, hangzó eszközök beszerzésére megfelelő felkészültségű személyi ellátottság, magasabb színvonalú technikai felszereltség.

Fontos feladat hárul rájuk a helyi átkölcsönzésben, a társintézményekkel való együttműködésben, a kerületi tanácsokkal való közvetlen kapcsolattartásban. Szakmai tapasztalatcserékkel, könyvismertetésekkel, közös könyvtári rendezvényekkel, közös

klubok működtetésével lehetnek segítségére az üzemi, iskolai könyvtáraknak. Vezetőik koordinálják a kerület könyvtárainak bekapcsolódását a helyi közművelődési tevékenységbe. Kötelesek szakmailag segíteni a szakigazgatási tevékenységet. A jelenlegi középfokú könyvtárak közül kell kijelölni ezeket ott, ahol erre a feltételek megvannak, illetve megteremthetők. Más esetben új könyvtár létrehozása szükséges (600–1000 m²-en).

A kerületi „bázis” könyvtár kijelölésének szempontjai: 1. A funkciók betöltésének feltételeivel az intézmény már rendelkezik. 2. Perspektívában a feltételek megteremthetők (új helyiségbe költözik, alapterülete és könyvállománya stb. növelhető). 3. A kerületben többé-kevésbé jelenleg is betölti a szerepet, a feltételek bizonyos hiányai ellenére is. (Pl. egyedüli önálló könyvtár a kerületben, illetve fiókokkal rendelkezik.) 4. Földrajzi elhelyezése kedvező.

Mindezekből következik, hogy létrejöttük nem képzelhető el ugrásszerűen. E kiemelt funkciójú kerületi báziskönyvtárak mellett vannak és maradnak olyan kerületi könyvtárak, amelyek kiemelt helyi szerep nélkül is középfokú szolgáltatást nyújtanak, mivel hasonlóan nagyszámú 3–5 ezer olvasóval, 40–60 ezer kötetes könyvállománnyal rendelkeznek. Működési területükön széleskörű igényeket elégítenek ki, sűrűn lakott városrészekben, vagy forgalmi csomópontban helyezkednek el. A kerületi báziskönyvtárak, illetőleg e megmaradó kerületi könyvtárak esetében a terminológiai különbség nem alá- és fölérendeltséget jelez, hanem a középfokú szolgáltatáson belüli fokozatbeli eltérést. Alá- és fölérendeltséget jelent viszont a fiókkönyvtárak tekintetében oly módon, hogy a kerület fiókkönyvtárai a kerületi báziskönyvtár részeként működnek. A továbbiakban az önálló könyvtárakból fokozatosan fiókkönyvtárrá szervezendő szolgálati helyek, illetve a könyvtári normatívák szerint fióknak minősülő új létesítmények is a báziskönyvtárral alkotnak szervezeti egységet. A kijelölt középfokú könyvtárakat 1978 január 1-től 1985-ig folyamatosan fel kell készíteni az ismertett nagyobb feladatok ellátására.

Prézens könyvtárak

A fővárosban a színvonalas közművelődési szolgálatnak nélkülözhetetlen eleme, legalábbis egy két centrális, jól megközelíthető helyen prézens könyvtár kialakítása. A középszintű szolgáltatást nyújtó könyvtárak körén belül képzelhető el – mint funkció szerint differenciált könyvtártípus. Feladata, hogy helyben olvasás céljára itt mindenkor hozzáférhető legyen a lehető legszélesebben értelmezett kurrens közművelődési könyvanyag, gazdag kézi- és segédkönyvtári állomány, és széleskörű periodikagyűjtemény. E funkciónak megfelelő reprográfiai szolgáltatás is szükséges. (Gyűjtőkori elveinek, funkciójának kidolgozása folyamatban van.)

Részleges felsőfokú szolgáltatást nyújtó könyvtárak

A távlati városfejlesztés terveivel, a városszerkezet átalakulásával összhangban, új lakótelepek létrejöttével, városközpontokban, közlekedési csomópontokban: nagy vonzáskörzetre tervezett részleges felsőfokú könyvtár létesítése szükséges. (E könyvtáraknak kell saját kerületükben a báziskönyvtár szerepét is betölteniük.)

Funkciójukat a regionális könyvtárakéhoz lehet hasonlítani. Feladatuk, hogy vonzaskörzetükben a társadalmi követelményeket magas színvonalon elégítsék ki, a lakosság minden rétege, és minden korcsoportja számára. Alapterületük függvényében törekednek a könyvtár és mediotéka, a hozzákapcsolódó felnőttoktatási és egyéb közösségi tevékenységek megfelelő színhelyévé válni. Szakrészlegeket fejlesztenek ki, (természettudományi, műszaki, képzőművészeti, zenei stb.) ahol az általános követelményeknél magasabb színvonalú szakirodalmi szolgáltatást nyújtanak. Különgyűjteményekkel, jelentős idegen nyelvű állománnyal rendelkeznek. Zenei és audió részleget működtetnek. Egyéni és csoportos zenehallgatást, átjátszást biztosítanak, hangzóanyagot kölcsönöznek. Széleskörű állományukkal a könyvtárközi kölcsönzés bázisai. Prézens állományuk kialakításával kb. (8–15 ezer mű) a helybenolvasás és kutatás lehetőségét bővítik fővárosszerté.

Ezekben a könyvtárakban kb. 120–150 ezer kötetes könyvállomány, évente mintegy 3–4000 féle mű, kb. 10 ezer kötet beszerzése tervezhető. Legalább 80–100 férőhelyes olvasóterem szükséges, ahol mintegy 8–15 ezer művel, s 2–300 napilappal és folyóirattal állnak a helybenolvasók rendelkezésére. Követelmény a feltárás, a tájékoztató apparátus magas szintje (katalógusrendszerek, kvalifikált szaktájékoztatók stb.).

A könyvtár heti legalább 50 órában, – bizonyos szolgáltatásokkal a hét végén – is a lakosság rendelkezésére áll.

Különösen az ifjúság igényeit figyelembe véve, különböző klubokat, művelődési, irodalmi köröket működtetnek, s a könyv, könyvtárpropaganda eszközeinek széles körét alkalmazzák. Körzetükben gondoskodnak a hátrányos helyzetűek ellátásáról. Természetesen e könyvtáraknak is megvan a közvetlen ellátási körzetük. E tekintetben a kezdő olvasók általános igényeinek kielégítésére is berendezkednek.

A körzet vagy régió kifejezés a magasabb fokú ellátási terület egészét jelenti, általában 2–4 városkerületet foglal magában, amelyben fiókkönyvtárak, középszintű könyvtárak, különféle típusú szakszervezeti könyvtárak szolgáltatásait egészítik ki. E részleges felsőfokú könyvtárak visszamenőleges állománykiegészítő és megőrző szerepe jelentősen növekszik a korábbi szűkös alapterület adta kényszermegoldásokhoz képest.

A szakirodalmi ellátás tényleges bázishelyei Budapesten az országos szakkönyvtárak. A jövőben viszont különösen a regionális egységeknél kell kiépíteni a kapcsolódási csatornákat a fővárosi központi, ill. az országos tájékoztató rendszerekhez.

Mindhárom szolgáltatási szinten elképzelhetőnek tartjuk – egyes esetekben feltétlenül kívánatosnak és célszerűnek – az integrált telepítést más művelődési intézményekkel. A jelen gyakorlatban is létezik közös telepítésű, illetve közös funkciójú (közművelődési és iskolai) gyereklétszám iskolában vagy úttörőházban; középszintű és részleges felsőfokú könyvtár művelődési házzal együtt. De mindenképpen csak az igényekhez igazodó esetenkénti integrált telepítést és kooperatív modellt tekintjük járható útnak a vertikálisan integrált fővárosi könyvtárhálózat számára. Lényege: az érdekelt és többségükben szintén vertikálisan integrált intézmények fővárosi és kerületi szinten időről időre koordinálják, megosztják, rögzítik tennivalóikat. Ez a forma a fővárosi és kerületi szakigazgatásban kialakult jelenlegi szervezetnek és munkastílusnak is megfelel.

Itt kell szót ejteni a könyvtárak viszonylagos önállóságáról. A későbbiekben részletesebben szólnunk a központi könyvtárról, de már itt el kell mondani, hogy egy egységes

intézményrendszer jelenik meg önálló jogi személyként, egyszemélyi felelős vezetővel. Az egységek azonban nem egyszerűen végrehajtói a központi utasításoknak. A középszintű vezetőkig, tehát a kerületi könyvtárvezetőkig bezárólag a központi könyvtár vezetője kinevezés, felmentés, áthelyezés esetén mindenkor előzetesen konzultálni köteles a kerületi tanács illetékeseivel. Ugyanúgy egyetértés, valamint az együttműködés legkülönbözőbb fokozatai és formái szükségesek a könyvtárak, könyvtárfiókok létesítése, bővítése, vagy megszüntetése esetén a kerületi szakigazgatás, a kerületi könyvtárvezető és a hálózat szakvezetői között. A bibliobuszok állomáshelyeinek megtervezését a kerületi tanácsokkal és a szakszervezeti könyvtári központokkal folytatott konzultációk sorozata előzte meg és kell a jövőben is, hogy megelőzze. Az autóbusszönyvtári hálózat egy egységnek tekintendő jelenleg a maga 26 állomásával, amely szintén viszonylagos önállósággal rendelkezik. A viszonylagosan önálló egység tehát az, amely évente komplex működési normatívákhoz igazított anyagi feltételekkel (könyvbeszerzési keret, előadói tiszteletdíj, propaganda, közlekedési és postaköltség stb.) önállóan (elszámolási kötelezettséggel) gazdálkodik. Önállóan alakítja állományát. A kerületi tanácsoktól kapott községfeljesztési hozzájárulással önállóan rendelkezik, ill. a tanácsnak köteles elszámolni. Szuverén módon alakítja kapcsolatrendszerét társadalmi környezetével. Ennek megfelelően egyedileg készíti munkatervét a központtól kapott tervszempontok felhasználásával. A kerületi szakigazgatás instrukciói alapján kapcsolódik a helyi közművelődési munkákba. A fiókkönyvtárak természetesen nem önállóak, a báziskönyvtárak részévé válnak.

Ezek után felsoroljuk, hogy hol lehetséges, ill. célszerű létrehozni részleges felsőfokú könyvtárat, a városkörzetek, város, központok, a közlekedés alakulását, valamint a már tervezés alatt álló nyíltkönyvtárak elhelyezkedését figyelembe véve:

A III. kerületben, Óbuda városközpontjában, ahol nagy vonzáskörzetet biztosít a Metró és a HÉV összeköttetés. Hatósugara feltehetően kiterjed az agglomerációs övezetre is.

A IV. kerületben, Újpest centrumában a művelődési központ épületében a tervezett kb. 1500 m² alapterületű könyvtár a VI. ötéves tervben elkészül.

A X. kerületben 1975-ben a Pataky István Művelődési Központban lévő 12-es könyvtár betölti e funkciót.

A XI. kerületben a kelenföldi lakótelepen 1978-ban a művelődési központban létesülő 3-as sz. könyvtár elhelyezése és alapterülete ugyan nem optimális, de belátható időn belül a körzet legjelentősebb könyvtárává válhat.

A XIV. kerületben a VI. ötéves tervidőszakra az Őrs-vezér térre tervezett könyvtár szintén nagy vonzáskörzetű forgalmi csomópontban helyezkedik el.

A XX. kerületben, Pesterzsébet városközpontjában az V. ötéves tervciklusban várható egy részleges felsőfokú könyvtár megépítése.

Függően attól, hogy a tervezésre kerülő központi könyvtár hol lesz és hogyan alakul a funkciója, mérlegelni kell a belváros egyik kerületében is egy részleges felsőfokú regionális könyvtár létrehozását.

A szerzők az alternatív elképzelések közül szerencsésnek ítélnék a FSZEK központi könyvtára jelenlegi épületének (VIII. Szabó Ervin tér 1.) átalakítását, a belső városkörzet (V-VI-VII-VIII. ker.) részleges felsőfokú közművelődési könyvtári ellátására. Indokolná

ezt az a tény is, hogy e maximálisan beépített és sűrűn lakott kerületekben a leginkább korlátozott a lehetősége a meglévő könyvtárak alapterülete növelésének. A Kálvin tér viszont a fenti körzet bármely pontjáról jól megközelíthető.

A központi könyvtár

Nem célja e tanulmánynak, hogy a központi könyvtár bonyolult problematikájával behatóan foglalkozzon. A vázolt téma összefüggésében azonban elkerülhetetlen néhány szót ejteni az egységes hálózat legfelső – negyedik szintjéről.

A nagyvárosi hálózat központi egységének funkcionálisan megfelelő, jól felszerelt, építészetileg körültekintően megalkotott központi könyvtárnak kell lennie. A hagyományos funkciói mellett nemcsak a társadalomtudományi információs rendszer részévé kell válnia, hanem saját hálózata vonatkozásában is információs központtá. E funkciójából adódóan is kapcsolódnia kell az országos tájékoztatási rendszerhez. Egy hálózat információs rendszerré válásához annak technikai, szervezeti, módszertani oldalát is vizsgálat tárgyává tenni. Mindazon nagyvárosokban, ahol lépcsőzetes ellátórendszerek működnek, vagy kialakulnak, – a központi könyvtárakban az igény egyre inkább a tudományos kutató munkára helyeződik át. „A négyzetes rendszerben a metropolis központi könyvtára nem tölt be többé általános alapfokú funkciókat; feladatköre sajátos jellegűvé válik. Mint-hogy a kerületi és a fiókkönyvtárak mentesítik az általános igények kielégítése alól, a központi könyvtár állománya és szolgáltatásai a speciális igényeket elégíthetik ki. Ezzel a metropolis saját könyvtári rendszerében is kialakul egy olyan könyvtár, amely kimondottan a kutatói igényeket szolgálja.”²⁰

Úgy véljük, hogy e megállapításban rejlő racionális magot mérlegelni érdemes, de ha az új központi könyvtárat részleges felsőfokú közművelődési könyvtárral ellátatlan körzet centrumába telepítik, elkerülhetetlen, hogy ennek a funkciónak is eleget tegyen. De a központi könyvtár jövőbeni funkciórendszere, gyűjtőköre, állománya, szervezete, szolgáltatásai részletesebb tanulmányozást igényelnek.

A KÖZPONTI ELLÁTÁS TOVÁBBFEJLESZTÉSE

A centralizált hálózat adta lehetőségeket jobban célszerű kihasználni. Előbbre kell lépni a hatékonyabb ellátó-, kiszolgáló rendszer megteremtésében. A már meglévő ellátó részlegek fejlesztése, működési feltételeik javítása a legsürgősebb feladat. A könyvtárhálózatban folyó összetevékenység színvonala függ attól, milyen mértékben és módon fejlesztjük tovább a központi ellátást, a központi szolgáltatásokat.

A központi katalógus részleg, amely az egész hálózat állományát lelőhely és példányszám feltüntetésével tartja nyilván, a módszertani ellenőrzés és az olvasói tájékoztatás eszköze.

A könyvtárközi kölcsönzés rendszere is a központi katalógusra épül a hozzákapcsolt díszpécsertevékenységgel. A hálózat könyvállományának volumene miatt már ma is kritikus ponthoz jutott e munka manuális végzése. A belépő új könyvtárak, a hálózaton belüli átkölcsönzés kifejlesztése méginkább naprakész nyilvántartást követel meg. Ez hovatovább csak gépesítéssel biztosítható.

A reprogramozási szolgáltatás kifejlesztése, a sokszorosító részleg korszerűsítése elodázhatatlan. Az alapterület növelése és a géppark korszerűsítése szükséges a kiadványok színvonalasabb technikai kivitelezéséhez és nélkülözhetetlen a szaporodó nem könyv jellegű dokumentumok központi feldolgozásához. Az expediáláshoz kialakítandó apparátusnak kapcsolódnia kell e tevékenységhez.

A könyvkötészet kapacitása elmarad a bővülő hálózat szükségleteitől. A könyvtárhálózat állományának megóvása, a saját kiadványok kötetzeti munkáinak nagy tömege, egyaránt megköveteli a részleg korszerűsítését.

Az üzemfenntartás kibővült energetikusi feladatokkal, valamint a már meglévő fonotékák rendszeres központi szervizével. A TMK műhely az összes FSzEK egység gyorsjavításait végzi. Sokszorososan vonatkozik e részlegekre is mindaz, ami a többi ellátó egy- ségre.

Propaganda-anyagok és kész propaganda-eszközök (kiállítási táblák, stb.) raktára ugyancsak fejlesztésre szorul.

Bibliográfiákkal, központilag összeállított cédula- és kötetkatalógusokkal, propagandaeszközökkel és módszertani segédanyagokkal történő ellátás javításának alig nélkülözhető feltétele egy gazdag állománnyal rendelkező bibliográfiai műhely megerem- tése.

A mozgókönyvtárak tápraktára jelenleg 2 járműhöz tartozó 26 állomás részé- re mintegy 40 ezer kötet könyvet tárol, gyarapít. A tápraktár és garázs egyidejűleg a moz- gókönyvtárral kapcsolatos minden könyvtári tevékenység munkahelye. (Könyvfeldolgo- zás, hangos könyvajánlások, tájékoztatás szerkesztése magnószalagra, a járművek könyv- anyagának naponkénti frissítése és rendezése, stb.) A fejlesztés középtávon kb. 4 járművet tételez fel, a hozzá tartozó háttérrel. A mozgókönyvtári szolgálat fejlesztésével egyidejűleg gondoskodni kell a telephely végleges elhelyezéséről is.

Jelenleg van egy „létesítendő könyvtárak” raktára és egy hálózati duplum- raktár; Ez utóbbinak biztosítani kell az átmenetileg fölössé vált könyvek tárolását, újraelosztását, a könyvek állagának megőrzését. Mindezt egy létesítendő hálózati tároló- raktárban lehetne egyesíteni, amely a megnövekvő, és a hálózat szintek szerinti funkció- megosztásával egyre nagyobb szerepet kapó könyvtárközi kölcsönzésnek is ellátó köz- pontja lehetne. E hálózati tárolóraktárban lenne ésszerű egy „postakönyvtári” illetve letéti bázisállomány és járműpark stb. kialakítása a hátrányos helyzetű lakosság könyv- tári szolgálatára, valamint más hálózatokkal kooperálva az eddig ellátatlan szociális létesítmények, kisebb munkásszállások, munkakollektívák könyvtári ellátását biztosítani. A tárolóraktár működési feltételének (helyiség, gépesítés stb.) kifejlesztése más léte- sítménnyel egyenrangúan fontos.

Hovatovább nélkülözhetetlen az e feladatok ellátására egy önálló épület, amelyben a tárolóraktári és ellátási funkciók továbbfejleszthetők, illetve kifejlesztendők. A szolgál-

tatások, a munkaszervezés javítása jelen viszonyaink között nagyrészt egy ilyen tároló-raktári – és szolgáltató ház függvénye. Megítélésünk szerint e feladatok nagyrésze nem is kapcsolódik szervesen egy központi könyvtárépülethez, sőt annak tervezését helykijelölését megkönnyíti, költségeit, energiaigényét, stb. lecsökkenti. „Sokan azt hiszik, hogy egyszerűbb a tároló könyvtárakat egy meglévő könyvtár főépületében berendezni. Valójában nem így van: nem elegendő a tartalékterület, ... stb. A tároló raktári állomány együtt tartása az aktív állománnyal csökkenti a kiszolgálás hatékonyságát, növeli a fenntartás költségeit. Előnyösebb tehát a tároló raktárakat egy meglévő könyvtár szervezetében, de külön épületben létrehozni.”²¹

Szükség van még egy olyan tranzit raktárra, ahol a mindenkori felújítás alatt álló könyvtár állóeszközei elhelyezhetők s egyúttal átmeneti munkahelyül is szolgál.

Mindezen feladatok megvalósítása szorosan összefügg a következetesen és részletesen végiggondolt gépesítési programmal, amelynek ki kell terjednie az ügyvitel, a feldolgozás, a nyilvántartás, a kölcsönzési technika mellett a reprográfiai szolgáltatásra, a számítógépes technika alkalmazására.

Miközben a központi ellátását a továbbiakban növelni szándékozunk, – ezzel ellentétes irányú fejlesztésre is szükség van. Az önálló egységek ügyintézési körébe kell vonni olyan további beszerzési, intézkedési folyamatokat, amelyek az ügymenetet gyorsíthatják, egyszerűsíthetik. E kérdéseket a hálózatban tevékenykedő munkaszervezési szakbizottság folyamatosan elemzi.

Összegezve:

Célul tűztük ki egy strukturálisan egységesebb ellátó rendszer fokozatos kifejlesztését, a probléma megragadását és a továbblépés lehetséges megoldásának formális meghatározását. E vázlatos terv – úgy véljük – önmagában is egy sor folyamatos feladatot érzékeltet. Felveti más ellátó rendszerekkel, ill. az országos ellátással való kapcsolat sok-sok részkérdését. Feltételez a továbbiakban egy sereg konkrét vizsgálatot, a folyamatok elemzését. Nem nélkülözheti a fokozatosan kialakítandó struktúrának a gyakorlattal történő szembesítését működés közben, amely megóvhat bármiféle szervezeti voluntarizmustól.

E fázisban is kénytelenek voltunk a megvalósíthatóságot, a kivitelezhetőséget mikéntjét figyelembe venni. A fejlesztés fázisaiban szükségesnek tartjuk az elveket úgy megvalósítani, hogy 1978–1985-ig fokozatosan kialakulhassanak és stabilizálódhassanak a szervezet formális és informális oldalai. Nem kizárt, hogy 1990-ig a város 8–10 megközelítően optimális pontján létrejön a regionális báziskönyvtárak láncolata, amely a feladatok részbeni újrafogalmazását, a struktúra részleges módosítását eredményezheti.

JEGYZETEK

1. SZABÓ Ervin (1877–1918): Hol az igazság? (Szerk. REMETE László) 1977. Magvető. 556 p. Bibl.

REMETE László: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár története. [Kiad.] Főv. Szabó Ervin Könyvtár, Bp. 1966. (Állami ny.) 324 p.

2. CAMPBELL, Henry, C.: Public libraries in the urban metropolitan setting. London, Bingley, (1973.) 298 p.
3. U. o.
4. SZENTE Ferenc: A könyvtár helye a jövő városában. (Szemle) = Könyvtári Figyelő, 1975. 4.sz. 422–426. p.
5. Könyvtári centralizáció a Szovjetunióban. 1–2. köt. (Szerk. SZINAINÉ LÁSZLÓ Zsuzsa.) [Közread. az] OSzK–KMK, Bp. 1976, 1977; 76 p., 83 p.
6. Program rozvoje jednotnej sustavy kniznic na roky 1976–1980 na Slovensku. Martin, Matica Slovenska 1976, 35 lev.
7. HENINGTON, David: The Developing Patterns of Main Library Organization. = Library Trends. 1972. April, 640–653. p.
8. Fejlődési tendenciák az (Amerikai Egyesült Államok) USA könyvtárügyében. (Libraries at large. Tradition, innovation and the national interest.) (Kivonat. Készítette UNGVÁRI Gyula.) [Közread. az] OSzK–KMK, Bp. 1971. 44 p.
9. BONE, Larry Earl: The public Library goals and objectives movement: Death gasp or renaissance? = Library Journal 1975. July 1283–1286. p.
10. ROUSE, William B.: A library network model. = Journal of the American Society for Information Science 1976. 2. no. 88–99. p. Bibliogr.
11. BUTLER, Brett: State of the nation in networking. = Journal of Library Automation. 1975. 3. no. 200–220. p. Bibliogr.
12. HENINGTON, David: The Developing Patterns of Main Library Organization. = Library Trends. 20. vol. 1972. April 640–653. p.
13. KARTASOV, N. Sz.: Integracija naucsnuh bibliotek: Szucsnsoszt' i oszobennoszt'i. = Szovetszkoe Bibliotekovedenie. 1976. 6. no. 3–14. p.
14. Osznovnűje principü organizacii edinoj szisztemü bibliotecsnoo obszluzsivanija naszelenija. Szbornik naucsnuh trudov. (Szoszt. J. V. ISZAEV – N. A. SALÜGINA.) [izd.] Gosz. Biblioteka SzSzsZR im. V. I. Lenina. Moszkva, 1975. 63 p.
15. Budapest Statisztikai Évkönyve. Bp. 1977. KSH. 340 p.
16. NÉMETH Mária–Sz. RICHLICH Ilona: Könyvtárközi kölcsönzés a FSzEK hálózatában. = Könyvtáros, 1978. 4. sz.
17. RICHLICH Ilona: A budapesti kerületi könyvtárak új gyűjtőköri elvei. = Könyvtáros, 1977. 5. sz. 271–272. p.
BENKŐNÉ BARTHA Ilona: A fővárosi gyermekkönyvtárak új gyűjtőköri elvei. = Könyvtáros, 1977. 7. sz. 403–404. p.
18. SALLAI István: Az „A” és „B” típusú könyvtárak térszükséglete. [Közread. az] OSzK–KMK, Bp. 1975. 44. p.
19. SALLAI István: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár „A” típusú kerületközi könyvtártervezési program. (Tervezet) OSzK–KMK. Soksz. Bp. 1971. 13. p.
20. OVERINGTON, M. A.: A szakrészleges általános nyilvános könyvtár. „The subject departmentalised public library” c. műve alapján (a kivonatot készítette Zircz Péter). [Közread. az] OSzK–KMK Bp. 1971. 46. p. Bibliogr.
21. PASCSENKO, F. N.–PAPERNO, A. B.: Proektirovanie i sztroitel'sztvo zdanij depozitariev. = Naucsnuje Tehniczeszkje Biblioteki SzSzsZR, 1976. 9. no. 28–35. p.

FELHASZNÁLT EGYÉB IRODALOM

Budapest jövője. Szerk. PREISICH Gábor. Bp. 1973. Műszaki Kiadó. 136 p.

BUDINGTON, William, S.: Library Services in Metropolitan Areas. = Library Trends, 1974. 2. no.

CAMPBELL, Henry, C.: Metropolitan public library planning throughout the world. Oxford-London, etc., Pergamon Press, (1967) 168 p. (International Series of Monographs in Library and Information Science, 5. vol.)

DEGLAVA, A. A.: A lakosság központosított könyvtári ellátásának előnyei és távlatai (a LETT SzSzK könyvtárainak példáján). Az OSzK–KMK anyaga belső használatra. OSzK soksz. 9 p.

ÉGLITE, Z. N.: Az irodalompropaganda színvonalasabbá tételének optimális útjai a központosítás feltevélei között. OSzK soksz. 6 p.

FRASCH, Werner: Mittelstadtbibliotheken (Denkmodelle zur Kooperation mit anderen Kultureinrichtungen.) = Buch und Bibliothek. 1975. 1. no. 170–174. p.

HORVÁTH Tibor: A könyvtári szolgáltatások rendszere [Közread. az] OSzK–KMK, Bp. 1974. 45 p.

JANÓ János: A központosított könyvtári ellátás. = Könyvtáros, 1977. 4. sz. 202–205. p.

The Metropolitan Library. Ed. by Ralph Wendel Conant, Kathleen Molz. Cambridge, Massachusetts-London, The Massachusetts Institute of Technology, 1972. 333 p. Bibliogr.

MINDER, T.: Application of Systems Analysis in Designing a New System. = Library Trends, 1973. 1. no. 553–564. p.

MITROFANOVA, Sz. V.: Különböző típusú könyvtárak együttműködése központosítás esetén. OSzK soksz. 12 p.

MOJEK, Helmut–BEYERSDORFF, Günter: Zur Organisation Gross-Städtischer Büchereisysteme. 2. Referate. Berlin, 1972. Deutscher Büchereiverband. 35 p. (Bibliotheksdienst, Beiheft 84.)

PAPP István: A könyvtárügy egységéről. = Könyvtári Figyelő, 1975. 3. sz. 257–266. p.

[PASCSENKO] PASCSENKO, Fedor N.: Die Entwicklung der Informationsversorgung und des Baus von Informationszentern in der Sowjetunion. = Zentralblatt für Bibliothekswesen 1976. 8. no. 350–357. p.

PLAISTER, J. M.: The effect of the British Library Lending Division on interlibrary lending = Aslib Proceedings, 28. vol. 1976. 5. no. 193–203. p.

Plan 88. Ontwikkeling van het openbare bibliotheekwerk in Den Haag in de eerstvolgende vijftien jaar. S'Gravenhage, 1973, Openbare Bibliotheek. 62 p.

SALLAI István: Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési irányai Bp. 1968. OSzK soksz. 51 p.

SEBESTYÉN Géza: A központi kölcsönző könyvtárak jövője = Könyvtári Figyelő. 1974. 6. sz. 582–588 p.

SHANK, Russel: Emerging Programs of Cooperation. = Library Trends. 1974. 2. no. 287–304. p.

SHANK, Russel–HENDERSON, Madeline: Federal library cooperation. = Library Trends. 1975/76 2. no. 277–292. p. Bibl.

SZENTMIHÁLYI János: A magyar könyvtárügy 25 éves fejlődésének főbb irányai. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 1970. 3. sz. 183–202.p.

SZEROV, V. V.: A szovjet könyvtárak az új ötéves tervben. = Könyvtáros 1972. 12. sz. 709–714. p.

Een tienjarenplan 1976–1985. Verzameling 1976. No. 123. Rotterdam, 1976. Gemeentebibliotheek Rotterdam. 25, (5) p. 22 t.

TREZZA, Alphonse F.–HALCLI, Albert: The Role of Local and State Governments. = Library Trends, 1974. 2. no. 229–238. p.

A vezetői munka tudományos szervezése. Utmutató vezetőknek. [Írta: munkaközösség. (vez.): Jiriko REZNICKA. Ford. PFEIFER Dániel] Bp. 1974. Közgazd. és Jogi K. 513 p.

WEISZ Gábor: Készülünk fel a központosításra. = Könyvtáros, 1977. 9. sz. 533–534. p.

ZIRCZ Péter. Mit ad a Szovjetunió könyvtárügyének az új ötéves terv. = Könyvtáros, 1977. 9. sz. 541–543. p.

ZOTOVA, R. Z.: A lakosság könyvtári ellátása korszerűsítésének alaptendenciái napjainkban. OSzK soksz. 16. p.

Zukunftsaufgaben Öffentlicher Bibliotheken (Zgest. von Hans VOGT, Joachim) Berlin, 1970. Deutscher Bücherverband Verlag. 130 p. Bibliogr.

INTERJÚT kért a Čtenář (a cseh Kulturális Minisztérium lapja) az 1977. november 15–18. között Prágában rendezett olvasáskutató konferencia magyar delegációjától. Az olvasáskutatás legaktuálisabb – elsősorban szociológiai vonatkozású – kérdéseiről KAMARÁS István, KATSÁNYI Sándor, NAGY Attila (KMK munkatársak) nyilatkozott. Az interjú a Čtenář 1978/3. számában jelent meg. A folyóirat következő számaiban is nagy figyelmet szándékozik szentelni olvasáskutató témáknak, különösképpen azoknak, amelyek közvetlen összefüggésben vannak a könyvtári tevékenységgel.